

Oponentský posudek rigorózní práce Mgr. Filipa Pauluse: Dějiny botanické zahrady na Smíchově ve světle archivních pramenů. Nové poznatky k dějinám botaniky v českých zemích na přelomu 18. a 19. století

Rigorózní práce Filipa Pauluse je věnována historii první pražské botanické zahrady, jež byla založena na místě původní jezuitské zahrady nedaleko malostranského Petržilkovského mlýna v roce 1775 a dále se rozvíjela v této lokalitě až do roku 1890, kdy byla po katastrofální povodni roku 1890 přenesena na Nové Město pražské na svahy nad Slupí. Už výběr tématu naznačuje, že Paulusova práce je opravdu mezioborová, avšak tím není míněno zdaleka jen její rozpětí mezi historií a botanikou. Práce je mimořádně přínosná pro dějiny pražské univerzity (historie výuky botanice a osobnosti vyučujících – zároveň ředitelů Botanické zahrady), pochopitelně pro dějiny Prahy a například dějiny povodní na jejím území, cenné jsou pasáže k typologii a konstrukci zahradních skleníků, kde se autor dotýká otázek souvisejících s architekturou těchto specifických staveb.

Další roviny vnesla do výčtu v práci aplikovaných disciplín autorova pečlivá heuristika. Paulus zpracoval neobyčejně precizně dostupný mapový a hlavně plánový materiál z několika pražských archivů, přičemž nejbohatší materiál našel ve své „domácí“ sbírce map a plánů v Národním archivu, respektive ve fondu české gubernium tamtéž (plány byly ostatně právě z tohoto fondu vyčleněny do SMP). Právě fondy české gubernium a české místodržitelství přinesly nejvíce pramenů k dějinám smíchovské „Botaniky“; autor je přirozeně konfrontoval také s fondy Archivu hlavního města Prahy a s osobními fondy profesorů uloženými v Archivu Národního muzea. Není ale nouze ani o nečekaná překvapení: například nález korespondence Josepha F. Freyna s portugalským botanikem Juliem Henriquesem ve fondu velkostatek Červený Hrádek v SOA Praha. K pramenům zbývá dodat, že samozřejmostí bylo i pečlivé zmapování ikonografie příslušné lokality. Pokud v soupisu pramenů něco postrádám, pak jsou to informace, které by mohl obsahovat také Archiv Univerzity Karlovy.

V úvodu se autor soustřeďuje na dějiny botanických zahrad. Neopomíná pochopitelně zmínit slavnou pražskou Andělskou zahradu ze 14. století (onen slavný Angelo z Florencie byl ovšem spíše lékárník než lékař), poněkud zkrátka ale přichází dosti rozsáhlá literatura k dějinám pražských zahrad 16. a 17. století (např. Sylva Dobalová). K dějinám botanických zahrad by pak bylo místě více zdůraznit roli výukových zahrad při slavných lékařských fakultách v Evropě, zejména když i pražská zahrada měla na prvním místě výukový a vědecký účel.

Větou *Mezi užitkovou zahradou lze také počítat zahrady při lékařských školách vzniklé pro potřeby výuky*, by neměla být celá záležitost odbyta. Ty slavné univerzitní zahrady totiž rozhodně nebyly „užitkové“ (Giardino dei semplici v Salernu - předchůdce pozdější Giardino della Minerva- vzniklo již okolo roku 1300, dále např. Orto botanico v Padově (zal. 1545), Jardin des Plants v Montpellieru (zal. 1593), Linnéträdgården v Uppsale z pol. 18. stol.

Po obecném úvodu následující už dějiny zahrad ve smíchovské lokalitě. Tady jen připomínám, že píše-li autor o původní volbě profesora Mikana, která padla na jezuitskou zahradu pod Letnou (s. 36, dnes areál Strakovy akademie), nešlo o malostranské území, ani zahrada nepatřila alumnátu, ale šlo – podobně jako u zahrady na Smíchově – o dispensář pro starší členy koleje (a navíc měla ovšem i funkci rekreační).

Následuje vlastní historie smíchovské botanické zahrady s mezníky v letech 1835 (rozšíření o Kounickou zahradu) a 1882 (rozdělení univerzity a tím i rozdělení zahrady na dvě části). Po dvou kratších kapitolách o přesídlení zahrady v roce 1890 a o tom, co vzniklo na jejím místě (Dientzenhoferovy sady) se autor vrací k botanické zahradě, tentokrát analyticky. Sledujeme s ním vývoj areálu a jednotlivých staveb (velmi zajímavý je například nález zprávy o existenci

grotty v Dientzenhoferově pavilonu (s. 74), o sklenících v zahradě, o knihovnách a o výuce botaniky přímo v areálu zahrady. Snad jen některé výčty náradí či podrobné popisy jednotlivých místností v této kapitole by patřily spíše do přílohy.

V tak obsahově pestrém textu se autor bohužel (a do jisté míry i pochopitelně) neubráníl některým chybám či nepřesnostem, většinou ovšem marginálního rázu.

- s. 14 Újezdskou branou se nevyjíždělo do Saska

- s. 14 *Souviselo to s omezenými možnostmi bohatých pražských měšťanů budovat zahrady uvnitř Prahy.* Věta se vztahuje se k období raného novověku, a to bych si dovolil nesouhlasit. Na Novém Městě a i na Malé Straně tyto možnosti existovaly a měšťané jich také využívali.

- s. 14 Autor hovoří o šlechtickém rodu Vacínů. Takový rod neexistuje, pouze Michnové z Vacínova, které má pochopitelně na mysli.

- s. 14 *Budovaly zde renesanční a barokní zahrady s řadou altánů a letních domů, coby místa odpočinku a slavností.* Dodal bych, že předměstské zahrady byly často spojeny i s hospodářstvím, které mělo důležitou zásobovací funkci pro městské domy a paláce.

- s. 16 „Johannes Baptista Bohacz“ – v literatuře je zpravidla uváděn jako Jan Křtitel Boháč. Jde-li o známou osobnost, kterou Boháč je, nemá smysl jeho jméno transliterovat.

- s. 37 Silvester O’Hehir, ne „Sylwester Ohehir“ (viz Kuchařová – Pařez, *The Irish Franciscans in Prague 1629–1786*)

- s. 41 *V roce 1817 se Johann Christian Mikan zúčastnil ... s manželkou Johannou expedice do Brazílie.* Tady výrazně chybí kontext. Je třeba říci, že tato několika přírodovědců doprovázelo do Brazílie Leopoldin Habsburskou, která se jako manželka Pedra I. měla stát první brazilskou císařovnou.

- s. 49 Neříká se *ročním rostlinám „jednoleté“?*

- s. 62 Freynova působiště v Uhrách: nešlo o kraje, nýbrž župy (komitáty, stolice), měly by být uvedeny nejen německy, ale i slovensky (leží totiž na Slovensku), případně maďarsky): *Sohl*, slov. Zvolen, maď. Zoly; *Neograd*, slov. Novohrad, maď. Nógrád; podobně k Freynovu pobytu na Istrii: *Pola* je rozhodně známější jako Pula (chorvatsky i česky).

- s. 74 K pojmenování jednotlivých částí skleníku (*frigidarium, tepidarium, caldarium*) je třeba dodat, že jde o terminologii převzatou z jednotlivých částí římských lázní.

Občas se v práci objeví i formulační neobratnost:

- s. 17 *Dvoupatrová budova na Smíchově měla charakter obdélníkového půdorysu.*

- s. 18 *...elipsovité kartuše ozdobená štukovou výzdobou.*

- s. 23 *Zahrada se začala označovat jako „zahrada umění“.* Předpokládám, že autor takto překládá německý výraz „Kunstgarten“. Nejpřesnější by asi bylo tento výraz vůbec nepřekládat.

- s. 38 *Rozpočet botanické zahrady byl spravován na kvartály.*

- s. 50 *...byly květiny zasazeny podle systematického řádu.*

- s. 51 2. pád má být Tadeáše Haenkeho, ne *Haenka*.

- s. 59 2. pád má být Losyů z Losenau, nikoli *Losů*.

Vážnější než tyto drobnosti se mi pak jeví to, že autor se zbytečně pouští do výkladů o takových reáliích, které s obsahem práce souvisí jen velmi málo či vůbec, neuvádí k nim základní literaturu a dopouští se občas i značných nepřesností. Tady mám na mysli například pasáže o výpočtu poštovního, o jízdě s diligencí z Prahy do Vídně či o výrobě papíru (nemám na mysli kapitolu o vodoznacích, takový filigranologický exkurz je naopak užitečný). A ještě jedna výtky: teprve v závěru se autor zmiňuje o tom, že vedle výukové funkce měla botanická zahrada i funkci rekreační, oddechovou. Ptám se pro koho? Byla otvírána také veřejnosti? V celém textu jsem o tom nenašel žádnou zmínku.

Naopak velkou pochvalu zaslouží rozsáhlé přílohy. Ačkoliv mezi šedesátkou (!) příloh by se rovněž našly některé trochu zbytečné (zakreslení cesty z Prahy do Vídně profesora Mikana či nákres hambalkového krovu), naprostá většina příloh práci opravdu obohacuje. Zejména oceňuji pečlivě provedené výřezy z větších map a plánů s důležitými objekty. O autorově preciznosti svědčí také rozsáhlý sfragistický exkurz - vyobrazení pečetí všech řemeslníků, kteří měli něco společného s botanickou zahradou.

Řádkový rozsah mých kritických připomínek by neměl zastínit podstatné skutečnosti, zmíněné na začátku posudku. Autor podává práci objevnou, neobyčejně pečlivou v mnoha ohledech. Už jen to, jak si poradil s terminologií přírodovědného oboru, zaslouží zvláštní ocenění. Přes drobné výtky tedy navrhuji práci Filipa Pauluse k obhájení.

V Římě 18.11. 2016

Doc. PhDr. Zdeněk Hojda, CSc.